

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ДОКУМЕНТУВАННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Рогальська В. В., Санакоєв Д. Б., Руденко А. В.

ВСТУП

Швидкоплинність розвитку сфери інформаційних технологій та послуг зумовлює потребу безперервної актуалізації своїх знань, вмінь та навичок сучасного правника, зокрема це стосується й тих юристів, що провадять свою діяльність у сфері кримінальної юстиції. Умови сьогодення диктують нові, раніше невідомі правила, зумовлені вкрай динамічною імплементацією технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) в усій сфері суспільного життя, в тому числі – в кримінальний процес.

На сьогодні в кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє визначення ШІ, проте воно міститься у Європейській етичній хартії щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, відповідно до якої ШІ – набір наукових методів, теорій і технік, метою яких є машинне відтворення когнітивних здібностей людей¹.

На національному рівні вказане поняття регламентовано в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, де ШІ це – організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів, досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань². Реалізація Концепції передбачена до 2030 року шляхом виконання певних завдань, зокрема й у сфері кримінальної юстиції, а саме: 1) подальший розвиток вже існуючих технології у сфері

¹ European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). // URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 29.04.2024).

² Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 29.04.2024).

правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо); 2) впровадження консультативних програм на основі ШІ, які відкриють доступ до юридичної консультації широкому загалу; 3) попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою ШІ; 4) визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу наявних даних за допомогою технологій ШІ; 5) винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій ШІ, стану дотримання законодавства та судової практики³.

У своєму дослідженні ми пропонуємо зосередити увагу щодо використання технологій ШІ на досудовому провадженні, адже саме під час цього етапу кримінального процесу відбуваються найбільші обмеження конституційних прав, тому актуальним, на нашу думку, буде проаналізувати реалії та перспективи використання ШІ під час документування та розслідування кримінальних правопорушень, у т.ч. воєнних злочинів, а також дослідити його вплив на прийняття рішень, якими обмежуються права громадян. Додаткова актуальність дослідження визначається ще й тим, що реформування правоохоронних інституцій, зокрема в контексті впровадження технологій ШІ під час досудового провадження – важливий напрям і пріоритет у реалізації міжнародних цінностей та євроінтеграційних процесів, що тривають у нашій державі попри введення воєнного стану.

Останні тенденції світу у методах роботи злочинців із технологічним підходом, що займаються торгівлею незаконними товарами (наприклад, вогнепальною зброєю, наркотичними засобами, культурними цінностями тощо), зумовили серйозні проблеми у секторі безпеки. Представники організованих злочинних об'єднань активно використовують криптовалютні платежі, 3D-друк, можливості соціальних медіа та DarkWeb, що призводить до нелегальних і неконтрольованих державою транзакцій, надаючи нові бізнес-можливості для злочинців. Наведене зумовило розробку та прийняття нормативно-правових актів щодо можливостей використання ШІ у протидії злочинності та документуванні і розслідуванні вже вчинених кримінальних правопорушень.

Так, основними нормативними актами, що регулюють впровадження ШІ в діяльність правоохоронних органів ЄС, є

³ Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 29.04.2024).

Загальний регламент захисту даних (GDPR), Хартія основних прав ЄС та Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Окреслені у вказаних документах правила спрямовані на забезпечення етичного та законного використання технологій ШІ в правоохоронній діяльності, одночасно захищаючи права та конфіденційність осіб. Згідно з Загальним регламентом захисту даних (GDPR), використання ШІ, зокрема алгоритмів машинного навчання (ML), повинно дотримуватися принципів прозорості та відповідальності. Це означає, що організації, які використовують ШІ для обробки персональних даних, мають забезпечити доступність і зрозумілість алгоритмів, вжити заходів для запобігання дискримінації та недопущення несправедливого впливу на особу. Головна мета полягає в тому, щоб забезпечувати права на конфіденційність та приватність громадян у цифрову епоху⁴.

У відповідності до Етичної хартії щодо використання штучного інтелекту в судовій системі, коли мова йде про кримінальне провадження, найважливішими принципами визначено⁵: а) принцип поваги основних прав: забезпечення сумісності інструментів і послуг ШІ з основними правами людини; б) принцип недискримінації: недопущення порушення принципу рівності суб'єктів або груп; в) принцип якості та безпеки: це стосується обробки судових рішень та даних; з моделями в безпечному технологічному середовищі використовуються сертифіковані джерела інформації та дані; г) принцип об'єктивності та справедливості: забезпечення наявності та зрозумілості методів обробки даних, можливість проведення зовнішнього аудиту; д) принцип контролю користувача: виключення директивного підходу та забезпечення того, щоб користувачі були поінформовані та контролювали свій вибір.

Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних визначає, що при використанні ШІ необхідно дотримуватися принципів законності, справедливості та прозорості в обробці даних. Також важливо забезпечити цільове обмеження при зборі та обробці даних ШІ, щоб уникнути недискримінації та порушення прав людини. Крім того,

⁴ Загальний регламент про захист даних (GDPR) // URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 29.04.2024).

⁵ European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). // URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 29.04.2024).

Конвенція наголошує на важливості забезпечення безпечності та конфіденційності обробки персональних даних в контексті ШІ⁶.

У Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні зазначено, що впровадження технології ШІ є, серед іншого, невід'ємною складовою розвитку науково-технічної, оборонної, правової діяльності у сферах загальнодержавного значення. Серед пріоритетів реалізації концептуальних засад державної політики в галузі штучного інтелекту – необхідність його застосування не лише в судовій практиці, а й: удосконалення законодавства про захист персональних даних; протидія спробам несанкціонованого втручання в роботу автоматизованих систем і комп'ютерних мереж; відповідність роботи систем ШІ законодавству та існуючим етичним принципам; розробка та використання систем ШІ лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій; застосування технологій ШІ під час розроблення заходів ресоціалізації засуджених осіб та ризику скоєння повторного правопорушення, тощо⁷.

1. Реалії та перспективи використання ШІ під час документування кримінальних правопорушень

ШІ у діяльності правоохоронних органів сьогодні активно використовується під час документування кримінальних правопорушень за допомогою різних інструментів, таких як аналіз даних, машинне навчання, обробка природної мови та розпізнавання образів та ін. При використанні цих інструментів вдається аналізувати великі обсяги даних, виявляти зв'язки та шаблони, що допомагає передбачати майбутні злочинні події та спланувати подальші процесуальні дії. У цьому напрямку використовуються різні інструменти та методи ШІ, включаючи:

1. Аналіз даних: Використання алгоритмів машинного навчання для обробки та аналізу великих обсягів даних, пов'язаних із документуванням кримінальних проваджень, дозволяє виявити тенденції, та, відповідно, вдосконалити організаційно-тактичні форми та методи роботи, спрогнозувати злочинну діяльність та виявити осіб,

⁶ Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28 січня 1981 року) // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 29.04.2024).

⁷ Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/proshvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 29.04.2024)

які переховуються від органів досудового розслідування та суду. Такий підхід сприяє ефективності документування кримінальних правопорушень а також забезпеченню процесуальних гарантій прав і свобод громадян. Серед найбільш ефективних інструментів цього типу можна визначити наступні:

1) *IBM i2 Analyst's Notebook* – це програмне забезпечення для візуалізації та аналізу розгортання інформації. Використовується працівниками оперативних підрозділів, органами досудового розслідування та кримінальними аналітиками для виявлення прихованих зв'язків і шаблонів у даних. Це дозволяє користувачам імпортувати та аналізувати великі обсяги даних із різних джерел, наприклад телефонні записи, фінансові операції та активність у соціальних мережах⁸. Система має розширені можливості візуалізації даних, включаючи інтерактивні діаграми, графіки та часові шкали, щоб допомогти користувачам зрозуміти складні відносини та прийняти обґрунтовані організаційно-тактичні та процесуальні рішення. Загалом, програмне забезпечення *IBM i2 Analyst's Notebook* здатне сприяти складним багатоєпізодним розслідуванням, збиранню оперативних даних і процесам прийняття рішень, надаючи комплексну та інтуїтивно зрозумілу платформу для аналізу та візуалізації даних;

2) *Palantir* – це платформа для аналізу даних, що допомагає знаходити зв'язки між різними видами даних. Використовується для інтелектуального аналізу, об'єднання і аналізу розвідувальних даних. Технологія *Palantir* використовується різними державними установами, фінансовими установами та іншими організаціями для таких завдань, як виявлення ознак шахрайства, розшук злочинців і аналіз тенденцій з метою планування слідчих (розшукових) дій, у т.ч. негласних⁹;

Palantir і *IBM i2 Analyst's Notebook* – це обидві потужні аналітичні системи, призначені для збору та аналізу великих обсягів даних для оперативних та слідчих підрозділів, але з різними підходами та функціоналом. *Palantir* відомий своєю можливістю обробки неструктурованих даних та великим фокусом на антитерористичні і розвідувальні операції. З іншого боку, *IBM i2 Analyst's Notebook* зазвичай використовується для кримінального аналізу у межах документування та розслідування.

3) *Splunk* – платформа для аналізу журналів та моніторингу в реальному часі¹⁰. У контексті проведення окремих різновидів процесуальних дій платформа може виявитись перспективною для

⁸ *i2 Analyst's Notebook* : веб-сайт. // URL: <https://i2group.com/i2-analysts-notebook>

⁹ *AI-Powered Operations, For Every Decision* : веб-сайт. // URL: <https://www.palantir.com/> (дата звернення: 29.04.2024).

¹⁰ *Splunk* : веб-сайт. URL: <https://www.splunk.com/> (дата звернення: 29.04.2024).

України, адже у правоохоронних органах світу вона використовується за такими напрямками: 1) розслідування та криміналістичні дослідження: збір та аналіз даних журналу з різних джерел (веб-сервери, бази даних і мережеві пристрої) для відстеження дій підозрюваних і збирання доказів у кримінальних провадженнях; 2) моніторинг безпеки: моніторинг мережевого трафіку, виявлення підозрілих дій і порушень безпеки та вжиття заходів для запобігання кібератакам або витоку даних; 3) відповідність і аудит: для забезпечення дотримання законів і правил захисту даних шляхом моніторингу та аналізу доступу до конфіденційних даних і створення звітів про аудит; 4) прогнозна поліція: аналіз історії даних про кримінальні правопорушення задля виявлення закономірностей та тенденцій, що сприяє ефективному розподілу ресурсів та запобіганню кримінальних правопорушень; 5) операційна ефективність: оптимізація внутрішніх процесів, покращення часу реагування та підвищення загальної ефективності роботи правоохоронних органів.

4) SAS – програмне забезпечення для аналізу даних та статистики. Застосування цього програмного забезпечення може мати кілька переваг для правоохоронних органів: 1) аналіз даних: SAS дозволяє ефективно та швидко аналізувати великі обсяги даних, що може бути корисним для документування кримінальних правопорушень, виявлення та розшуку злочинців; 2) прогнозування: можна прогнозувати кримінальні правопорушення та виявляти тенденції, що допомагає у запобіганні злочинній діяльності; 3) візуалізація даних: надає можливість побудови графіків та діаграм для кращого розуміння та візуалізації даних, що сприяє у виявленні зв'язків та закономірностей у злочинності; 4) безпека даних: дозволяє зберігати конфіденційну інформацію без ризику її втрати або несанкціонованого доступу¹¹.

Ці інструменти допомагають поліції ефективно аналізувати та використовувати великі обсяги даних для документування кримінальних правопорушень.

2. Геоінформаційні системи (ГІС): ГІС дозволяють аналізувати злочинність на географічному рівні, визначаючи «гарячі точки» та передбачаючи потенційні зони (осередки) злочинності. Наприклад, однією із таких відомих систем є CrimeStat¹². Це програмний пакет для просторової статистики, спеціально розроблений для візуалізації та аналізу даних про кримінальні правопорушення. Містить різні

¹¹ Analytics Software&Solutions : веб-сайт. / URL: https://www.sas.com/en_us/software/stat.html (дата звернення: 29.04.2024).

¹² CrimeStat: Spatial Statistics Program for the Analysis of Crime Incident Locations : веб-сайт. // URL: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/crimestat-spatial-statistics-program-analysis-crime-incident-locations> (дата звернення: 29.04.2024).

аналітичні інструменти, такі як аналіз найближчих сусідів і просторовий автокореляційний аналіз, щоб допомогти користувачам зрозуміти просторовий розподіл кримінальних правопорушень. Під час здійснення досудового розслідування у складних багатоепізодних кримінальних провадженнях за фактами вчинення серійних вбивств, розбійних нападів, пограбувань, квартирних крадіжок вказаний інструмент дозволяє виявити тенденції, встановити місцезнаходження злочинів, припинити кримінальне правопорушення або його попередити.

3. Прогностичне моделювання: із використанням ШІ можна будувати математичні моделі злочинності та передбачати ймовірність вчинення злочинів у певних умовах. Прогностичне моделювання в правоохоронних органах може використовувати такі інструменти: 1) *Predictive Policing Software*; 2) *Crime Mapping Tools*; 3) *Risk Assessment Models*; 4) *Sentiment Analysis Tools*; 5) *Computational Intelligence Algorithms* та ін.

4. Обробка природної мови (NLP): Аналіз текстових даних, таких як звіти про кримінальні правопорушення та повідомлення у соціальних мережах за допомогою NLP. Існує багато інструментів обробки природної мови (NLP), які можуть бути корисними для правоохоронних органів. Деякі з них включають: 1) *системи аналізу тексту* – ці системи можуть допомогти автоматично виявляти та аналізувати свідчення, документи або повідомлення для розслідувань (наприклад, Veritone, Nuix); 2) *системи мовної ідентифікації* – ці системи можуть допомогти визначити авторство текстів або анонімних повідомлень, що може бути корисним для розслідувань (голосові аналізатори, системи розпізнавання мовлення, оцінки спеціалістів); 3) *машинне навчання для виявлення типовості та аномалій* – цей підхід може допомогти виявити підозрілі зв'язки або поведінку на основі аналізу текстової інформації (порушення публічного порядку, фінансові порушення, прогнозування злочинності); 4) *системи пасивного моніторингу для виявлення загроз* – ці системи можуть автоматично відстежувати та аналізувати великі обсяги тексту для виявлення підозрілих або загрозливих виразів (відеоспостереження, моніторинг веб-трафіку, аналіз телефонних даних, моніторинг соціальних мереж). Загалом, використання інструментів NLP сприяє ефективності проведення відповідних судових експертиз за результатами документування кримінальних правопорушень.

5. Відеоаналітика: Використання комп'ютерного «зору» для аналізу відеоматеріалів дозволяє виявляти кримінальні правопорушення, фіксувати їх та використовувати в якості доказів. До таких інструментів в діяльності правоохоронних органів відносять: 1) *оптичне розпізнавання символів (OCR)*: автоматичне розпізнавання

номерних знаків автомобілів або інших символів на відеозаписах для швидкого пошуку та ідентифікації; 2) *виявлення об'єктів та осіб*: автоматичне виявлення підозрілих об'єктів або осіб на відеозаписах, що допомагає у попередженні злочинів або розслідуванні подій; 3) *аналіз руху*: вивчення руху об'єктів на відеозаписах, допомагаючи правоохоронним органам у реконструкції подій та встановленні часової послідовності; 4) *розпізнавання облич*: для розпізнавання облич на відеозаписах і порівнювання їх з базами даних для ідентифікації.

Загалом, використання ШІ у роботі з документування є актуальною темою. Критика цих систем стосується окремих аспектів, таких як відсутність відповідальності, проблемні упередження у наборах даних, втручання в особисті права та поверховість. Деякі з ключових проблем також включають: 1) упередження та дискримінацію; 2) обмежені дані та точність; 3) занепокоєння конфіденційністю; 4) відсутність прозорості; 5) етичні наслідки¹³.

Аналогічні тенденції можна спостерігати і під час розслідування злочинів. Так, серед потенційних бар'єрів імплементації застосування ШІ в процесі розслідування виокремлюють індивідуальні та системні. До першої групи відносять: 1) низьку обізнаність про ШІ; 2) низький рівень цифрової грамотності та навичок використання ШІ; 3) людський фактор (недобросесність). До другої групи дослідники відносять: 1) технічні та технологічні бар'єри; 2) операційні бар'єри; 3) законодавчі бар'єри¹⁴.

На нашу думку, додатково можна виокремити ще питання етичності використання ШІ під час документування та розслідування кримінальних правопорушень. Такий висновок узгоджується і з результатами аналітичних досліджень, в яких учасники опитування зазначали ряд проблемних питань, що можуть виникати під час активного використання ШІ в кримінальній юстиції. Серед таких питань були виокремлені, зокрема: відсутність емпатії та морального розуміння; ризик упередженості та дискримінації; непередбачуваність результатів; відповідальність за помилки; заміщення людської праці, тощо. Однак учасники дослідження допускали використання ШІ для

¹³ Dupont B., Stevens Y., Westermann H., Joyce M. Artificial Intelligence in the Context of Crime and Criminal Justice, Korean Institute of Criminology, Canada Research Chair in Cybersecurity, ICCS, Université de Montréal, (2018). URL: https://www.academia.edu/40999602/Artificial_Intelligence_in_the_Context_of_Crime_and_Criminal_Justice (дата звернення: 29.04.2024).

¹⁴ Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі: соціологічне дослідження. Міжнародний фонд «Відродження». Прямуємо разом. Центр Дністрянського, Fama.Agency: Київ, 2024. 57 с. URL: <https://dc.org.ua/uploads/material/ai.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).

формування досудової доповіді, оцінки розміру покарання та прийняття рішення у справах незначної складності, як-от: кримінальні проступки¹⁵.

Але найбільшою перепорою щодо максимального використання ШІ на досудовому провадженні, на нашу думку, є відсутність законодавчого врегулювання ШІ під час документування та розслідування кримінальних правопорушень. Зокрема, постає питання можливостей використання технологій ШІ учасниками кримінального провадження в процесі здійснення досудового розслідування в контексті законності та процесуальної регламентації використання програмного забезпечення, що побудовані на технологіях ШІ. Однак, навіть, попри відсутність належного законодавчого врегулювання, ШІ вже наразі активно використовується у діяльності органів досудового розслідування та прокурорів, зокрема під час розслідування воєнних злочинів та в діяльності Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ).

2. Реалії та перспективи використання ШІ під час розслідування кримінальних правопорушень

Так, після повномасштабного вторгнення росії в Україну суттєво зросла кількість воєнних злочинів. Станом на 29.04.2024 р. слідчі Національної поліції України розпочали 117 664 кримінальних проваджень за фактами винищення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил російської федерації та їхніми пособниками. З них: 102 604 – за ст. 438 Кримінального кодексу України (далі – КК України) (Порушення законів та звичаїв війни); 9 275 – за ст. 110 КК України (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України); 3 866 – за ст. 111-1 КК України (Колабораційна діяльність); 255 – за ст. 111 КК України (Державна зрада) та ін.¹⁶ Через брак людського ресурсу, органи досудового розслідування та прокурори вимушені були максимально почати використовувати ШІ задля обробки та аналізу великої кількості матеріалів. Саме за допомогою технологій ШІ здійснювався перегляд масивів даних і за певними параметрами проводився пошук та

¹⁵ Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі: соціологічне дослідження. Міжнародний фонд «Відродження». Прямуємо разом. Центр Дністрянського, Fama.Agency: Київ, 2024. 57 с. URL: <https://dc.org.ua/uploads/material/ai.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).

¹⁶ Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 29.04.2024): офіційний веб-портал Національної поліції України URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-29042024>(дата звернення: 29.04.2024).

опрацювання великого обсягу інформації вже на етапі досудового розслідування, зокрема за допомогою системи *Palantir*. Ця система допомагала вибудовувати зв'язки між різною доказовою інформацією, структурувати систему командування росії, фіксувати відомості про удари по об'єктах критичної інфраструктури та виконувати інші дії для автоматизації роботи. Також в Офісі Генерального прокурора наразі активно використовують програму *Microsoft Azure*, яка допомагає фіксувати російські воєнні злочини та підготовку до них, застосовуючи технології OSINT а також допомагає в розпізнаванні голосу, зокрема коли мова йде про заклики до геноциду та агресії^{17,18}. Прокуратурою АР Крим та м. Севастополя, через відсутність доступу до окупованої території, в межах здійснення досудового розслідування щодо злочинів окупантів в Криму теж максимально використовується ШІ, а саме – інтелектуальна платформа, що працює на основі технології розпізнавання облич *Clearview AI*. До прикладу, за один місяць використання програми, вдалося: ідентифікувати та здобути докази щодо 70 учасників незаконного збройного формування «Самооборона Криму», які допомагали ЗС РФ під час окупації Криму та причетні до вчинення ряду злочинів а також встановити місце перебування 150 дітей сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, що лишалися на півострові у 2014 році, й потенційно могли бути депортовані на територію росії¹⁹. Отримана інформація в подальшому фіксується найчастіше слідчими та прокурорами у відповідних протоколах, зокрема – протоколі огляду, з урахуванням вимог ст. 104 та ст. 237 КПК України.

ШІ на досудовому провадженні може використовуватися не лише для пошуку інформації, а і для автоматичного генерування тексту та прийняття подібних рішень у подібних провадженнях. Така автоматизація підвищує ефективність та сприяє процесуальній економії. Однак для того, щоб технології ШІ могли належним чином використовуватися на цьому етапі кримінального процесу – необхідно,

¹⁷ Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів – Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права -. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 29.04.2024).

¹⁸ Костін. А.Є.: Плануємо використовувати більше інструментів на основі штучного інтелекту для збору та аналізу доказів воєнних злочинів. – офіційний веб-портал Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-planujemo-vikoristovuvati-bilse-instrumentiv-na-osnovi-stuchnogo-intelektu-dlya-zboru-ta-analizu-dokaziv-vojennix-zlociniv> (дата звернення: 29.04.2024)

¹⁹ Інновації задля ефективного розслідування злочинів окупантів у Криму: прокуратура автономії отримала у користування Clearview AI. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=rec&id=332065 (дата звернення: 29.04.2024).

щоб максимальна кількість процесуальних документів вже була оцифрована та знаходилася в електронному форматі, щоб ШІ зміг зчитати, проаналізувати, оптимізувати та запропонувати необхідну інформацію. Саме тому, важлива умова ефективного використання ШІ в системі кримінальної юстиції – належне впровадження системи електронного кримінального провадження (далі – ЕКП) та належне функціонування єдиної судової інформаційної телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС), які передбачають оцифрування юридичних процесів та впровадження електронного документообігу.

Зараз вже діє частина ЄСІТС: Електронний суд, Електронний кабінет та система відеоконференцв'язку. Проте розвиток ЄСІТС досі перебуває на початкових етапах. Належне використання цієї системи допоможе об'єднати велику кількість інформації, що дасть можливість використовувати її в поєднанні зі ШІ. Це, зокрема, покращить аналіз великих масивів даних, судової практики та сервіси для тих, хто користується судовими послугами, наприклад, аналіз правопорушень або відсоткового співвідношення різних категорій справ²⁰.

Попри активність цифровізації всіх сфер суспільного життя, органи правопорядку на сьогодні не впровадили повноцінно ЕКП, хоча відповідно до ч. 2 ст.106-1 КПК України, слідчий, дізнавач, прокурор, слідчий суддя, суд, а також захисник (за його згодою) повинні використовувати, а інші учасники кримінального провадження можуть використовувати інформаційно-комунікаційну систему досудового розслідування під час реалізації своїх повноважень, прав та інтересів, передбачених КПК України, за умов та в порядку, що визначені положенням про таку систему²¹.

Окремих успіхів за вказаним напрямом роботи вдалось досягти лише НАБУ, що впровадили в свою діяльність «ECase» – телекомунікаційну систему оптимізації досудового розслідування антикорупційних органів України. Вона наразі інтегрована з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системами судових органів, що дозволяє НАБУ, Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі та Вищому антикорупційному Суду взаємодіяти онлайн²².

²⁰ Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів – Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 29.04.2024).

²¹ Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651– VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.04.2024).

²² Впровадження eCase MS допоможе детективам скоротити тривалість досудового розслідування. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novynu-vprovadzhenya-ecase-ms-dopomozhe-detektyvam-skorotyty-tryvalist-dosudovogo-rozsliduvannya/> (дата звернення: 29.04.2024).

Впевнені, що впровадження аналогічних телекомунікаційних систем з елементами ШІ у всі правоохоронні інституції держави позитивно вплине на оптимізацію процесу досудового розслідування та процесу документування злочинної діяльності загалом, зокрема в контексті оперативності, подолання бюрократичних елементів, яким пронизане досудове розслідування, економії матеріальних та людських ресурсів, спрощення та пришвидшення процесів розгляду процесуальних документів, їх погодження й затвердження тощо.

Детективи НАБУ також були одними з перших серед національних органів досудового розслідування, які почали використовувати технології ШІ під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема допитів задля автоматичного транскрибування тексту та автоматичного перетворення аудіо/відео в текст у реальному часі. Це було пов'язано з активним впровадженням з 2019 року в діяльність НАБУ методики процесуального інтерв'ю, однією з обов'язкових умов проведення якої є застосування методу технічної фіксації показань^{23,24}. В умовах цифрової модернізації кримінального процесу протокол уже не є універсальним способом фіксації ходу та результатів процесуальної дії, водночас з урахуванням реалій, у яких діють органи правопорядку в Україні сьогодні, навіть якщо застосовується технічна фіксація показань все одно складається протокол з додатком у вигляді стенограми, відповідно до вимог ст.ст. 104-106 КПК України. Можливість автоматичного транскрибування тексту та автоматичного перетворення аудіо/відео в текст у реальному часі не тільки спрощує створення дослівних текстових записів допиту, але й значно зменшує зусилля органів досудового розслідування. Окрім того, технології ШІ після цього можуть обробляти транскрибований текст, структуруючи та форматуючи його в протокол. Ця обробка може включати ідентифікацію ключових розділів, узагальнення змісту чи навіть виділення окремих питань, згаданих під час допиту. Така автоматизація може значно прискорити процес документування та зекономити час осіб, уповноважених на проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії. Окрім того, з урахуванням внесення змін до КПК України у зв'язку з веденням воєнного стану, такий протокол в

²³ Рогальська В.В. Реалії та перспективи впровадження процесуального інтерв'ю в діяльність органів досудового розслідування. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (27 лист. 2020 р., м. Дніпро). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 136-140.

²⁴ Розкажи мені що сталося, або зіймайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис узагальненої моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. / Ю. Белоусов, О. Броневиська, С. Деркач, В. Луцик, А. Орлеан, В. Рогальська, Т. Філоненко, В. Яворська. К.: Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

подальшому може використовуватися як доказ в суді (ч. 11 ст. 615 КПК України)²⁵.

Що стосується прийняття рішень за допомогою ШІ, то все більше правників пропонують використовувати ШІ в діяльності не лише представників сторони обвинувачення, що уповноваженні здійснювати досудове розслідування, а і слідчих суддів, зокрема під час виконання ними своїх повноважень на досудовому провадженні, які умовно можна поділити на наступні групи: 1) повноваження під час прийняття рішень щодо застосування окремих заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі усіх запобіжних заходів і поміщення особи до приймального-розподільника для дітей; 2) повноваження під час прийняття рішень щодо проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій; 3) повноваження щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій; 4) повноваження щодо здійснення захисту прав людини в порядку ст. 206 КПК України; 5) повноваження під час вирішення заяв про відвід; 6) повноваження під час прийняття рішень про продовження строків досудового розслідування; 7) повноваження під час розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора; 8) повноваження під час прийняття рішень про знищення, передачу для технологічної переробки або для реалізації речових доказів за відсутності згоди власника; 9) повноваження під час прийняття рішень щодо встановлення строку ознайомлення з матеріалами кримінального провадження; 10) повноваження під час прийняття рішень щодо здійснення спеціального досудового розслідування; 11) повноваження в межах здійснення міжнародного співробітництва; 12) повноваження під час прийняття рішень про конфіскацію речей і предметів або про передачу їх на зберігання до звільнення засудженого²⁶.

Звичайно, ШІ не повинен та не може приймати процесуальні рішення замість суддів, оскільки на сьогодні і національні, і міжнародні нормативно-правові акти регламентують здійснення правосуддя виключно незалежним і неупередженим судом, створеним

²⁵ Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16123/_Osoblyvyi%20rezhym%20dosudovoho%20rozsliduvannia_4_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 29.04.2024).

²⁶ Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 274 с.

на підставі закону. ШІ лише пропонується використовувати слідчим суддям для аналізу релевантної судової практики під час підготовки проектів рішень з урахуванням правових позицій національних судів та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Пропонується впровадження аналітичної інформаційної системи, яка, використовуючи наявні рішення ЄСПЛ, що стосуються підстав та меж пропорційності обмеження прав людини, а також їх співмірності діянням, в якому підозрюється або обвинувачується особа, зможе проаналізувати зміст наданої стороною обвинувачення фабули та обставин вчиненого кримінального правопорушення, здійснити кропіткий аналіз на предмет доцільності та пропорційності застосування такого обмеження у конкретному випадку, посилаючись на норми закону та враховуючи наявну судову практику та практику ЄСПЛ. Впровадження такого аналітичного ресурсу, що базується на алгоритмах ШІ – це не лише допоміжний ресурс слідчим суддям, але й інструмент, що дозволить вдосконалити кримінальне судочинство відповідно до вимог міжнародних нормативно-правових актів, які стосуються охорони прав і свобод людини.

Аналіз даних на базі ШІ спроможний допомагати суддям у прийнятті рішень, аналізуючи ризики та надаючи рекомендації. ШІ може допомогти в зменшенні людського фактора та помилок, а також прискоренні розслідувань і судових процесів. Його впровадження може значно покращити здатність судової системи до швидкого збору, аналізу та інтерпретації великих масивів даних. Це особливо важливо в умовах, коли обсяги інформації постійно зростають, судові справи лише накопичуються, а ресурси для їх обробки обмежені. Проте варто розуміти, що будь-які чат-боти з ШІ – це не панацея, коли йдеться про уважне ставлення до процесу формування чи аналізу документів. Людина завжди має перевіряти, чи правильно ШІ згенерував документ або чи правдива інформація, на яку ШІ посилається²⁷.

ВИСНОВКИ

Проведений нами аналіз реалій і перспектив використання технологій ШІ у документуванні та розслідуванні кримінальних правопорушень дозволив виокремити найбільш пріоритетні напрямки його подальшого застосування у цьому процесі, зокрема:

²⁷ Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів – Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 29.04.2024).

1) *аналіз даних*: штучний інтелект може використовуватися для аналізу великих обсягів даних про злочинність загалом, та у кримінальному провадженні зокрема, що допомагає виявляти закономірності та тенденції злочинності, оптимізувати роботу слідчого, прокурора, спланувати подальший план розслідування;

2) *прогнозування та моделювання*: за допомогою штучного інтелекту можна розробляти прогностичні моделі, які допомагають передбачати ризики злочинності у конкретних районах або в певний час, у т.ч. під здійснення досудового розслідування складних, багатоепізодних проваджень;

3) *виявлення відхилень та аномалій*: ШІ може допомогти розпізнати незвичайні моделі у злочинності (зміни у складі, структурі організованої групи, у способах вчинення кримінальних правопорушень, тощо), що дозволяє оперативно реагувати на потенційно небезпечні ситуації;

4) *оптимізація ресурсів*: за допомогою штучного інтелекту можна ефективніше розподіляти сили та інші ресурси для організації та проведення багатоетапних слідчих (розшукових) дій, зокрема оглядів місця події, одночасних обшуків, контролю за вчиненням злочину, проведенням допитів із використанням методу технічної фіксації показань (наприклад, автоматичне транскрибування тексту та перетворення аудіо/відео в текст у реальному часі), а також своєчасного запобігання кримінальним правопорушенням. ШІ дозволяє працювати зі значними масивами даних у рамках подальшого впровадження системи електронного кримінального провадження та функціонування єдиної судової інформаційної телекомунікаційної системи. У свою чергу, такі інструменти як «e-Case», що наразі інтегрована з Єдиним реєстром досудових розслідувань та системами судових органів, мають сприяти оптимізації досудового розслідування не лише підрозділів НАБУ та взаємодіяти онлайн зі Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою та Вищим антикорупційним Судом, але й інших органів та підрозділів, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних проваджень;

5) *підтримка в прийнятті рішень*: ШІ може надавати аналітичну підтримку правоохоронним органам у процесі вирішення стратегічних питань у сфері боротьби зі злочинністю та під час досудового розслідування, що сприяє у прийнятті обґрунтованих рішень та збільшенні шансів на припинення кримінальних правопорушень, розшук злочинців, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності, а також відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У цьому аспекті перспективним напрямком є застосування ШІ й слідчими суддями під час виконання

ними своїх повноважень на досудовому провадженні, допомагаючи аналізувати ризики та надаючи рекомендації. Це може зменшити людський фактор та помилки, а також прискорити розслідування і судові процеси, суттєво покращити здатність судової системи до швидкого збору, аналізу та інтерпретації великих масивів даних у кримінальному судочинстві.

АНОТАЦІЯ

Доведено, що тематика використання штучного інтелекту правоохоронними органами у своїй діяльності останнім часом набула особливої актуальності не лише через активну цифровізацію всіх сфер суспільного життя, а і у зв'язку з веденням воєнного стану та браку людських ресурсів для обробки значного масиву інформації. Досліджено використання технологій штучного інтелекту в кримінальному процесі під час здійснення досудового провадження. Окремо розглянуто реалії та перспективи його використання в процесі здійснення документування та розслідування кримінальних правопорушень. Зроблено висновок, що штучний інтелект у діяльності правоохоронних органів сьогодні активно використовується під час документування та розслідування кримінальних правопорушень за допомогою різних інструментів та методів, зокрема таких як: аналіз даних, геоінформаційні системи, прогностичне моделювання, обробка природної мови та відеоаналітика. З'ясовано, що важлива умова ефективного використання штучного інтелекту в системі кримінальної юстиції – належне впровадження системи електронного кримінального провадження та належне функціонування єдиної судової інформаційної телекомунікаційної системи, які передбачають оцифрування юридичних процесів та впровадження електронного документообігу. Виокремлено найбільш пріоритетні напрямки подальшого застосування штучного інтелекту під час документування та розслідування кримінальних правопорушень: 1) аналіз даних; 2) прогнозування та моделювання; 3) виявлення відхилень та аномалій; 4) оптимізація ресурсів; 5) підтримка в прийнятті рішень. Закцентовано увагу на чинниках, які негативно впливають на якість та ефективність впровадження технологій штучного інтелекту в діяльність правоохоронних та судових органів на досудовому провадженні, зокрема: відсутність законодавчої регламентації цього питання та неврегульованість питання етичності його використання.

ЛІТЕРАТУРА

1. AI-Powered Operations, For Every Decision : веб-сайт. // URL: <https://www.palantir.com/> (дата звернення: 29.04.2024).

2. Analytics Software&Solutions : веб-сайт. // URL: https://www.sas.com/en_us/software/stat.html (дата звернення: 29.04.2024).

3. CrimeStat: Spatial Statistics Program for the Analysis of Crime Incident Locations : веб-сайт. // URL: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/crimestat-spatial-statistics-program-analysis-crime-incident-locations> (дата звернення: 29.04.2024).

4. Dupont B., Stevens Y., Westermann H., Joyce M. Artificial Intelligence in the Context of Crime and Criminal Justice, Korean Institute of Criminology, Canada Research Chair in Cybersecurity, ICCS, Université de Montréal, (2018). URL: https://www.academia.edu/40999602/Artificial_Intelligence_in_the_Context_of_Crime_and_Criminal_Justice (дата звернення: 29.04.2024).

5. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). // URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 29.04.2024).

6. i2 Analyst's Notebook : веб-сайт. // URL: <https://i2group.com/i2-analysts-notebook> (дата звернення: 29.04.2024).

7. Splunk : веб-сайт. URL: <https://www.splunk.com/> (дата звернення: 29.04.2024).

8. Впровадження eCase MS допоможе детективам скоротити тривалість досудового розслідування. Національне антикорупційне бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/news/novyny-vprovadzhennya-ecase-ms-dopomozhe-detektyvam-skorotyty-tryvalist-dosudovogo-rozsliduvannya/> (дата звернення: 29.04.2024).

9. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 4. Електронне видання (станом на 30 грудня 2022 р.). Дніпро-Львів-Одеса-Харків. 2023. 82 с. https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/16123/_Osoblyvyi%20rezhym%20dosudovoh%20rozsliduvannia_4_2022.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 29.04.2024).

10. Загальний регламент про захист даних (GDPR) // URL: <https://gdpr-text.com/uk/> (дата звернення: 29.04.2024).

11. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 29.04.2024): офіційний веб-портал Національної поліції України URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-rf-pid-chas->

povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-stanom-na-29042024 (дата звернення: 29.04.2024).

12. Інновації задля ефективного розслідування злочинів окупантів у Криму: прокуратура автономії отримала у користування Clearview AI. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_c=view&_t=tec&id=332065 (дата звернення: 29.04.2024).

13. Конвенція Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (Страсбург, 28 січня 1981 року) // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення: 29.04.2024).

14. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 груд. 2020 р. № 1556-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-shvalennya-konceptsiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 29.04.2024).

15. Костін. А.Є.: Плануємо використовувати більше інструментів на основі штучного інтелекту для збору та аналізу доказів воєнних злочинів. – офіційний веб-портал Офісу Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/andrii-kostin-planujemo-vikoristovuvati-bilse-instrumentiv-na-osnovi-stuchnogo-intelektu-dlya-zboru-ta-analizu-dokaziv-vojennix-zlociniv> (дата звернення: 29.04.2024).

16. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13 квітн. 2012 р. № 4651– VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.04.2024).

17. Перспективи та межі використання штучного інтелекту в кримінальному процесі: соціологічне дослідження. Міжнародний фонд «Відродження». Прямуємо разом. Центр Дністрянського, Fama.Agency: Київ, 2024. 57 с. URL: <https://dc.org.ua/uploads/material/ai.pdf> (дата звернення: 29.04.2024).

18. Петрів О. Роль штучного інтелекту в модернізації судової системи: інструменти для суддів – Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права -. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/shtuchnyi-intelekt-sud/> (дата звернення: 29.04.2024).

19. Рогальська В.В. Реалії та перспективи впровадження процесуального інтерв'ю в діяльність органів досудового розслідування. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (27 лист. 2020 р., м. Дніпро). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. 224 с. С. 136-140.

20. Розкажи мені що сталося, або зізнайся. Дослідження про процесуальне інтерв'ю. Аналіз міжнародного досвіду. Опис

узагальноної моделі. Аналіз національної системи підготовки та практики. / Ю. Белоусов, О. Броневицька, С. Деркач, В. Луцик, А. Орлеан, В. Рогальська, Т. Філоненко, В. Яворська. К. : Процесуальне інтерв'ю в Україні, 2020. 232 с.

21. Шаповалова І.С., Рогальська В.В. Застосування практики Європейського суду з прав людини слідчим суддею місцевого загального суду під час здійснення судового контролю монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 274 с.

Information about the authors:

Rohalska Victoriia Victorivna,

Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Professor of the Department of Criminal Procedure and Strategic Investigations, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
26, Gagarina Ave., Dnipro, 49005, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6265-0469>

Sanakoiev Dmytro Borysovych,

Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate Professor, Head of the Department of Criminal Procedure and Strategic Investigations, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs,
26, Gagarina Ave., Dnipro, 49005, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-6783-3168>

Rudenko Artem Valeriiovych,

Investigator of the Investigation Department of the Police Department No. 5 of the Dniprovskiy District Police Department of the Main Police Department in Dnipropetrovsk Region
Dnipro, 49044, Ukraine